

A black and white photograph of an elderly man with a receding hairline, looking slightly to the right. He is wearing a black and white horizontally striped t-shirt. The background is dark and out of focus, with a faint, light-colored shape on the left side.

HRABAL

Sladká apokalypsa

Aleksander
Kaczorowski

xyz

Hrabal

Sladká apokalypsa

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.xyz.cz
www.albatrosmedia.cz

Aleksander Kaczorowski

Hrabal: Sladká apokalypsa – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2023

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

Hrabal. Slodka apokalipsa

Copyright © Aleksander Kaczorowski, 2016

Cover photo © Bohumil Hrabal, 1985, český spisovatel,

foto: Hana Hamplová, commons.wikimedia.org. Pod licencí CC BY-SA 3.0.

Translation © Martin Veselka, 2023

© NAKLADATELSTVÍ XYZ, 2023

ISBN tištěné verze 978-80-7683-386-9

ISBN e-knihy 978-80-7683-392-0 (1. zveřejnění, 2023) (epub)

ISBN e-knihy 978-80-7683-393-7 (1. zveřejnění, 2023) (mobi)

ISBN e-knihy 978-80-7683-391-3 (1. zveřejnění, 2023) (ePDF)

Aleksander Kaczorowski

HRABAL

Sladká apokalypsa

xyz

OBSAH

Prolog	7
Vzpomínám na sebe jako na sirotka	14
Myšlenkami někde jinde	29
„Raděj jsem tě měla zastudit!“	49
Každý den zázrak	70
Život je všude	88
Kafkárna	99
Svět je k zbláznění krásný	113
Pražské jesličky	137
Spisovatel v likvidaci	159
Přílišná pilnost	179
Moje zpověď je psaním	194
Veřejná sebevražda	221
Epilog	237
Kalendárium života a díla Bohumila Hrabala	241
Literatura	251
Rozhovory	257
Články, eseje, recenze a jiné	259
Jmenný rejstřík	263

PROLOG

„Tak jak to nakonec bylo s tím Hrabalem? Vypadl z okna, nebo vyskočil?“

Tuto otázku mi kladlo hodně lidí, načež – když viděli můj rozpačitý výraz – si na ni, s velkou sebejistotou, odpovídali sami.

Rád bych zvládl to samé, ale nedokážu to. Vždyť jsem při tom nebyl, když se pár minut po druhé hodině odpolední 3. února 1997 vyklonil z okna ve svém pokoji v pátém patře pražské Nemocnice na Bulovce. Nebyl při tom nikdo z těch, jejichž varování, aby se přespříliš nevykláněl (popřípadě aby pustil z hlavy myšlenky na sebevraždu), by mohl poslechnout.

Už pár let nežil Karel Marysko, Hrabalův srdečný druh a první čtenář jeho juvenilních básní, zapisovaných zeleným inkoustem na archy firemního hlavičkového papíru v opuštěné kanceláři nymburského pivovaru, kde jako správce působil František Hrabal, otec budoucího spisovatele. Krátce před Maryskem zemřela Hrabalova žena Eliška, jeho milovaná Pipsi (slzy dojetí zne-možnily Maryskovi proslovit nad její rakví poslední rozloučení). O několik měsíců dříve se odebral na onen svět Hrabalův bratr Břetislav (mezi blízkými známý jako Slávek). Rovněž spisovate-

lovi rodiče a milovaný strýček Pepin už řadu let existovali pouze posmrtně na stránkách jeho knížek, stejně jako balič starého papíru Jindřich Peukert (předobraz literárního Haňti, hlavní postavy *Příliš hlučné samoty*) nebo malíř a grafik Vladimír Boudník, který spáchal sebevraždu (i když také zde je možné se přít, jestli to nebyla pouhá nehoda).

Zkrátka 3. února 1997 už na tomto světě nebyl nikdo, kdo by byl pro Hrabala natolik důležitý, aby mu stálo za to pro něj žít. Snad kromě koček. Ale nechme kočky kočkami – vždyť nikdy předtím nebylo tolik lidí, kteří Hrabala vnímali jako svého životního učitele! Copak si někdo takový může sáhnout na život?

Lékaři a policie sebevraždu vylučovali. Za nepravděpodobnou ji pokládal také jeho vrstevník a v dobách literárních začátků i mentor Jiří Kolář. Hrabalova překladatelka do němčiny Susanne Rothová (které v závěti odkázal autorská práva k cizojazyčným vydáním svých textů) naopak v českém tisku ostře protestovala proti tomu, že sdělovací prostředky líčily jeho smrt jako nehodu nemohoucího staříka.

Je nutné připomenout, že Susanne Rothová pár měsíců po Hrabalově úmrtí zemřela na rakovinu. Snad právě vědomí vlastní neodvratné smrti ji přimělo vyslovit tak kategorické přesvědčení. Ovšem i další překladatelé a znalci Hrabalovy tvorby jsou přesvědčení, že spáchal sebevraždu.

V jeho knihách můžeme najít řadu argumentů pro podporu této hypotézy, a to jak v textech psaných na sklonku života, tak i v těch nejranějších. Hrdinové Hrabalových knih, to je nefalšovaný klub sebevrahů: umírají vlastní rukou anebo se přinejmenším pokoušejí sáhnout si na život. Každý z nich to činí z jiných důvodů: starý Haňta nechce žít v nové době, potrhly Vladimírek

se možná oběsí úplně nechtěně, elév Hrma se trestá za milostné selhání. Úplně na začátku je ovšem Kain, titulní postava rané Hrabalovy povídky (z roku 1949), který se pokouší zabít... namísto autora samotného.

Plyne z toho však skutečně to, že o půl století později autor dokončil dílo, které jeho alter ego zpackalo?

„Myslel jste někdy na sebevraždu?“ zeptal se v polovině osmdesátých let Hrabala slovensko-maďarský novinář Lászlo Szigeti.

„Literárně vždycky. Literárně bych byl užuž... Ale abych se zvedal a šel k té vodě, to nikdy ne,“ odpověděl mu.

Takže jak to nakonec bylo?

„Dosáhl jsem vrcholu,“ prohlásil v jiném rozhovoru pouhých pár let před smrtí. „Snad jsem žil a psal jen proto, abych napsal *Hlučnou samotu*,“ pronesl už v roce 1989.

Hrabal na své čtenáře čekal dlouho. Hotové sazby jeho debutových básnických sbírek a povídkových knih byly postupně rozmetány v zákrutech českých dějin; on sám zase skončil tu na venkovském nádražíčku, jindy ve sběrně starého papíru. Ale právě takové – vykolejené – byly dějiny jeho země, právě takový – odsouzený ke skartaci – byl osud všeho, co miloval. Na tomto smetišti našel zázračný lék na dějiny; v obyčejném každodenním životě našel medicínu proti rutině a zlhostejnění. Nepovedlo se mu to hned – a patrně ani úmyslně, vždyť přece nežil své době navzdory, a dokonce ani mimo ni; jeho čas plynul opačným směrem: když v padesátých letech jeho vlast uháněla ke světlým zítřkům, našel si svůj svět v hospůdce na periferii; když v šedesátých letech jeho vlast budovala socialismus s lidskou tváří, psal o ostře sledovaných vlcích; a když se v sedmdesátých letech jeho vlast stala jednou velkou „nemocnicí na kraji města“, v duchu se usa-

díl v pivovaru – v tom samém, kde strávil své dětství a mládí. A potom, na stránkách autobiografické trilogie *Svatby v domě*, kterou psal v osmdesátých letech, prošel tuto cestu ještě jednou, ale v opačném směru. Akorát včas, aby v roce 1989 stačil dohnat dějiny – tentokrát už společně se zbytkem své země.

Teprve tehdy, na sklonku života, se pokoušel s dobou závodit, stát se kronikářem současnosti. Posílal spousty dopisů, nejprve americké bohemistce April Giffordové (Dubence), s níž se seznámil v hospodě U Zlatého tygra, poté oblíbenému kocourovi Cassiovi (pojmenovaného podle proslulého boxera Cassia Claye – Muhammada Aliho) a nakonec sobě samému. Ale jak dlouho si člověk může psát dopisy?

Čtenáři ho zbožňovali, ale trochu tak, jako zbožňujete staříckého dědu, který nás má rozveselit historkami o starých dobrých časech. A jemu přitom naprosto nebylo do smíchu. Psal tehdy: „Kdypak mne vyhodí hosté od Zlatého tygra? Za to, že je posílám trvale do prdele, že je nazývám debily, že o hostech Zlatého tygra a vůbec tvrdím, že celé lidstvo je potomstvo zlé, blbé a zločinné... ovšem i trpělivé a geniální... [...] Já sám jsem totiž debil a já jsem zlý, blbý a zločinný... Jsem tedy český spisovatel, dědic Jaroslava Haška, a nedovedu se chovat, chovám se tak jako hysterický McEnroe ve svých záchvatech na tenisových kurtech, když má dojem, že mu ubližují pomezní i hlavní soudcové, i publikum, obzvláště když nevyhrává... Ovšem na fotografickém portrétu Andyho Warhola je McEnroe něžný a příjemný mladý muž, tak, jako jsem býval já, než jsem začal, než se mnou byl začat kult osobnosti... A tak jsem se stal Aurorou... na mělčině. Dobře mi tak! Hrabale, Hrabale...“

Čtenáři věřili, že je tím, koho sám vymyslel – tedy Bohumilem Hrabalem, hrdinou knih, které napsal. Snad i on už si přál exist-

tovat pouze tímto způsobem a – jako dítě, které bez obav nechává své tělo padat, protože ví, že jej houpačka za chvíli opět vznese do výše – připojil se k Haňtovi a Vladimírkovi.

„Přišlo to náhle, téměř přes noc: nemohl jsem pít. Jako by se moje tělo i duch vzbouřili a domluvili se, že budou odmítat denní lázeň pro povzbuzení nálady, kterou tak dlouho vítali a – kdo ví – možná i potřebovali. [...] Ať tomu bylo jakkoli, zjistil jsem, že sebemenším množstvím alkoholu, jediným douškem vína – vzbouřila se játra voláním ‚dost, dost‘. Přítel, který mne dosud utěšoval, mě opustil... odstrčil naráz a já zůstal bez pomoci... Deprese jako následek náhlé abstinence.“

Ne, to není citát z Hrabalova eseje. Tento úryvek z *Viditelné temnoty* Williama Styrona si v létě roku 1993 vypsál sám Hrabal. A sám k tomu dodal: „Já na ni myslím každý den... Ráno sebevražda, odpoledne jedno pivo a pak další... a pak až do večera Štědrý den... Ráno sebevražda... [...] Je sobota, odložil jsem sebevraždu na zejtra.“

Hrabalovy poslední texty svědčí o čím dál hlubší depresi. Duševní muka doprovázely bolesti celého těla, přestávaly mu sloužit nohy („zdají se být příliš ode mne vzdálené, jako dřevěné nohy loutky“). Pohyboval se už jen o holi. „Dnes ráno, jako vždy po delirantní noci, jsem se oholil, dneska už vsedě, protože stát mi dělá potíže, myslel jsem na to, jak pan profesor Rypka bude mít pravdu, ostatně tak jako zjistil dle rentgenu, že mám vydrakslované šťávy pojící obratle, a tak dříve či později budu jezdit na vozíku...“

V prosinci 1996 upadl a nepříjemně se při tom zranil. Zpočátku svou nehodu bagatelizoval, ale následující den ráno už byla bolest natolik nesnesitelná, že sám poprosil své přátele, aby jej odvezli k lékaři.

Ale vždyť pouhé dva roky předtím psal o svém příteli profesoru Jaroslavu Kladivovi: „Můj přítel Jarulínek, ten, který vedl a měl pohřební řeč nad rakví Palachovou, Jarulínek za to, že držel pohřební řeč nad Palachem, nebesa se mu odvděčila tím, že umíral na rakovinu, a přesto jako obranu proti nebesům si koupil rybářský lístek, i když už ležel na Karláku svázan do kozelce umíráním...“

Student filozofie Jan Palach se v lednu 1969 upálil na pražském Václavském náměstí. Obětoval svůj život, aby otrásl svědomím svých krajanů. Namísto toho je však vyděsil tak, že se nakonec se sovětskou okupací smířili. U příležitosti dvacátého výročí jeho smrti se Hrabal vyznal: „Tolikrát jsem chtěl skočit z okna pátého patra, kde bydlím, ne pro tohle, ale pro to, že jsem dlouho viděl umírat moji Pipsi, moji ženu [...] [ale] odložil jsem ten svůj skok z okna, a kdybych měl sílu, tak bych si koupil kanystr benzínu a podpálil se taky, ale já se bojím, já nejsem statečný.“

Skutečnými šampiony pro něj byli lidé jako třeba pan Růžička, „který si po akrobatické produkci skočil do vypuštěného bazénu v Moskvě a polámal si tak páteř a nemůže chodit a ruce používá jako ploutve a má ale krásnou ženu, a hlavně má, pane Hrabale, kuráž do života, žití! A sakra a himl a kruci, jděte do prdele, pane Hrabal, s tím jankáním a hledáním důvodů k nežití... Jste samá výmluva, pane Hrabale!“

Ta slova napsal necelých šest let před smrtí – 3. března 1991.

Kde tedy hledat klíč k záhadě jeho smrti – v jeho knihách, či v jeho biografii? Svůj životopis prodchl mystifikacemi tak, že prakticky není možné odlišit pravdu od smyšlenek. Popřel v okamžiku slabosti své dílo, jež bylo důslednou apologií života, svědectvím o vůli k existenci za každou cenu? Sebevražedné

motivy v jeho nejproslulejších textech jsou přece kontrapunktem ke chvále života; dokud psal, tak si jen pohrával s myšlenkou sebevraždy, nejprve svých postav – a poté své vlastní. Když mu však jeho třiaosmdesátileté tělo odmítlo sloužit, když jej zradil jeho vlastní organismus, znemožnil mu vykonávat každodenní rituál zaklínání smrti, když už nemohl psát – literatura skončila. Zbyl jen osamocенý starý člověk, který od života mohl očekávat už pouze jediné – pozvolné umírání. Strýc Pepin říkával: „Ten svět je k zbláznění krásný. Ne že by byl, ale já ho tak vidím.“ Pokud Hrabal spáchal sebevraždu, pak z jediného důvodu – aby se vyhnul osudu strýce Pepina, který byl jeho „múza přestrojená za obuvníka a sladovníka“ a dožil v domově důchodců, neudržel stolicí a nepoznával lidi kolem sebe, dokonce ani svého milovaného synovce; aby se vyhnul osudu své manželky Pipsi, která mu umírala před očima dlouhé měsíce na rakovinu; aby se vyhnul osudu Karla Maryska, bratra Slávka, profesora Kladivy a řady dalších.

Bylo to takhle? Pokaždé když sáhneme po jeho knihách, bude se Vladimírek věšet na klice, básník Bondy zadupe zlostí v maličkých botách, strýc Pepin nám prozradí další tajemství ze spisku páně Batisty o pohlavní zdravotě, ale Hrabal sám si tajemství své smrti nechá pro sebe.

Vzpomínám na sebe jako na sirotka

Když balič starého papíru Haňta naposledy vystlal starým papírem svůj hydraulický lis, aby se do něj zakrátko položil sám a nechal se slisovat (chtěl totiž raději odejít z tohoto světa společně se svým milovaným přežitkem starých časů než žít bez něj v časech nových), potkal opět věrné druhy své životní pouti – Ježíše a Lao-c'. Byla to podivná pouť – vždyť po pětatřicet let téměř nepouštíel sklep ve Spálené ulici v Praze, četl spisy filozofů a stal se člověkem, který je „vzdělán proti své vůli“.

Dříve, v mládí, kdy měl ještě plány a budoucnost, cestoval vcelku tradičním způsobem. Kupříkladu na svatební cestu se vydal se svou snoubenkou Máňou do populárního horského letoviska. Tato cesta bohužel skončila kompromitací jich obou: šťastná snoubenka šusovala po svahu a následně na delší okamžik zmizela v kosodřevině, aby se následně objevila před zraky hotelových hostů, kteří se houfně vyrojili na vyhlídkové terase, s vlastním lejnem na jedné z lyží.

Obscennosti nás u Hrabala nezaskakují, v jeho díle jsou notabene dosti časté (vzpomeňme si, za jakých okolností měl číšník Jan Dítě – ten, který obsluhoval etiopského císaře – ve zvyku

držet prostitutky „za ouška“). Hrabal je totiž spisovatel, jemuž čtenář – i když už se možná nejednou spálil a ví, že milosrdnější pro bližní je, když se jim příliš nevěří – bezmezně důvěřuje. Vede čtenáře za ruku; proto jej neměli příliš v lásce ti, kteří sami toužili ovládat ostatní. Hrabal však neovládá, nýbrž zve na společnou cestu – podobně jako Haňťa, který putoval po světě své četby za doprovodu Ježíše a Lao-c’.

Podle legendy zemřel Lao-c’ ve vyhnanství a Ježíše ukřižovali. Nelehký je osud proroků. Hrabal nebyl prorokem, a dokonce ani nepodpálil chrám v Efesu jako „ten hlupák Hérostrates“ (citát z Haškova úvodu k *Osudům dobrého vojáka Švejka*). Ale i on – podobně jako jeho mistr Hašek – vykoupil své knihy vlastním životem. A díky tomu v nich žije i nadále.

A nadále v nich žijí rovněž postavy z jeho próz – matka, otec, strýc Pepin, Vladimírek, Haňťa, Jan Dítě, Miloš Hrma a další. Kdo jsou ti, mezi nimiž vede Hrabal svůj posmrtný život? Kdo byli ti, mezi nimiž žil ve skutečnosti? Jací učitelé mu pomohli stát se tím, kým byl – největším českým spisovatelem? A kým byl nakonec on sám?

„Život Bohumila Hrabala začal se rozvíjet dramaticky již v prenatálním období,“ psal Jaroslav Kladiva. „Půl roku před jeho narozením se udála tato příhoda: ‚Jednu nedělu přišla Mařa dom a řekla rodičům, že bude mít děcko a že ten její ju nechce. Prchlivý děd Tomáš vyrval z almary flintu a pak hnal Mařu na dvůr a tam křičel: Klekni si, já tě zestřelim! Babička Kateřina nalila fazulkovou polívku, vyšla na dvůr a řekla: Nechte toho a pote jezť, nebo to vystyďne!‘ [...]

Kateřina Kilianová rozuzlila po svém situaci, která se zdála být hroživou... Její dceři Marii se narodil na jaře roku 1914

syn. Dostal jméno Bohumil... Stalo se tak v sobotu 28. března 1914 v Brně-Židonicích. Podle církevního kalendáře bylo svatého Jana Kapistrána. Od půlnoci vládla na nebeské sféře planeta Merkur... Ústřední meteorologická stanice pro Čechy, Moravu a Slezsko předpovídala počasí proměnlivého charakteru: Střídavě zamračeno, později pošmurna ubývá, neurčito, chladno a severozápadní čilé větry... Císař německý, Vilém, se setkal v Miramare s arciknížetem Františkem Ferdinandem, aby osobně dohlédl na Habsburky... Sportovní rubriky oznamovaly radostnou zprávu, že S. K. Slavia porazila v odvetném zápase Teplizer F. C. 1903 v poměru 2:0. V neděli 29. března hrála S. K. Slavia v Brně s moravskou Slávií... Národní politika ve svém odpoledním vydání 28. března 1914 uvádí zprávu s titulkem ‚Ředitel učitelského semináře byl ztýrán chovanci‘... Pražský ilustrovaný zpravodaj Kurýr psal o návštěvě slepých skautů v umělecké galerii v Londýně...“

Tento soupis okolností, které doprovázely narození Bohumila Hrabala, je bezmála katalogem motivů a postupů charakteristických pro jeho literární dílo. Setkáváme se zde s anekdotickým rodným příběhem, vpravdě švejkovskou zmínkou o arcivévodovi Ferdinandovi, bezděčnou estetikou novinových titulků, bezmála surrealistickou historkou o nevidomých skautech a předpovědi počasí, kterou čteme jako zhutnělou prognózu dějin střední Evropy ve 20. století. Všechny tyto prvky Hrabalovy poetiky – a řada dalších – se utvářely dlouhá léta a až poměrně pozdě se přerodily v autorův svébytný styl, jež lze identifikovat i v textech podepsaných jménem někoho jiného.

Autobiografie Bohumila Hrabala by mohla začínat kupříkladu takto: „Tedy tam, kde jsem se narodil, kde jsem žil první tři roky,

kam jsem se každé prázdniny vracel, tam, kde jsem studoval primu gymnasia, tam jsem žil ulicí, ta ulice byla moje všechno, veliké dojmy pohřbů, vojáků, jdoucích na cvičiště, dělníků z Líšně, přezouvajících se u pumpy, tam kde jsem bydlel zrovna tak jako ostatní, kde moje babička byla dlouho tovární dělnicí v přádelně a děd střihačem látek u firmy Heinrich Pisko, tam kde všichni kluci mne považovali za svého, kde jsem byl Kiliánů Bohuš, jako bych patřil babičce, tam jsem byl v řádu ulice, tam jsem byl identický.“

V tomto úryvku z Hrabalovy autobiografické prózy *Já si vzpomínám jen a jen na slunečné dny* se hovoří o jeho babičce a dědečkovi, o dělnících a vojácích mašínujících na cvičiště (za první světové války to byl v ulicích Brna, které bylo v té době stále ještě součástí habsburské monarchie, evidentně častý výjev); hovoří se tam o všech možných kamarádech a letmých známých z ulice, samozřejmě se mluví i o ulici samotné, jejímiž pravidly se – jak sám píše – řídil a s níž se ztotožňoval.

Nehovoří se zde pouze o dvou lidech, u nichž přece všechno začalo a s nimiž se zpravidla, pokud vzpomínáme na zážitky z dětství, pojí naše nejranější vzpomínky – a sice o autorových rodičích.

A nikoli náhodou. Už víme, že byl nemanželským dítětem. To ovšem v té době nebylo ničím výjimečným (v Praze pocházelo na začátku 20. století každé třetí dítě z neoficiálního poměru, lze tedy předpokládat, že Brno nebylo v tomto ohledu nijak výrazně pozadu). Jako mnohem podstatnější se jeví to, co Hrabal v citovaném úryvku prozrazuje nepřímou – že do tří let své rodiče neznal. Navíc je vcelku pravděpodobné, že mu matka nikdy neřekla, kdo byl jeho otec.

V autobiografické trilogii *Svatby v domě* Hrabal vkládá do úst vypravěčky – své manželky Elišky – příběh o tom, jak k němu po jeho autorském čtení v Brně přistoupila nějaká žena, představila se jako jeho nevlastní sestra a zeptala se, jestli by se nechtěl sejít se svým biologickým otcem. Hrabal této příležitosti nevyužil.

Opravdu k něčemu takovému došlo? I pokud bychom – podobně jako to udělal Tomáš Mazal – připustili, že ano, povšimněme si spisovatelova charakteristického postupu, který měl tuto událost v očích čtenáře učinit věrohodnou. Ve *Svatbách v domě* se dočteme, že Hrabal nebyl na pochybách, že jeho údajná nevlastní sestra je skutečně osobou, za niž se vydává, protože měla vystouplé lícní kosti. V jiném díle psal: „Podle těch kocóřích ksichtů jsme se poznávali na dálku.“ Tedy právě toto zřejmé „dědictví po Tatarech, Avarech nebo Maďarech“ bylo charakteristickým rysem rodiny jeho babičky Kateřiny (Kilianové, rozené Bartlové), tedy Hrabalových příbuzných z matčiny strany. V případě někoho, kdo s ním byl spřízněn ze strany (biologického) otce, tento rys, i kdyby byl skutečně patrný u ženy, která se vydávala za jeho sestru, nemohl v žádném případě naznačovat, že jsou sourozenci.

Proč tedy Hrabalovi záleželo na tom, aby čtenáři věřili tomu, že se setkal s nevlastní sestrou a že se z vlastní vůle odmítl sejít se svým biologickým otcem? V tomto ohledu jsme odkázáni na domněnky, myslím ovšem, že to bylo proto, aby jednou provždy vtloukl čtenářům do hlavy, že za svého jediného otce pokládal Františka Hrabala – a že právě tento otec má čtenáře zajímat.

Neříká nám toto o Hrabalovi víc než personálie člověka, který jej zplodil? Jistě, víme, že tímto člověkem byl pravděpodobně žák

poslední třídy českého státního gymnázia v Brně Bohumil Blecha, který poté, co v prosinci 1914 složil zkoušku z dospělosti, vstoupil do armády, stal se profesionálním vojákem, po dlouhé a bouřlivé kariéře se oženil a v roce 1948 vyprávěl dospělé dceři o hříších svého mládí. Ta se pak rozhodla poznat svého nevlastního bratra o dvacet let později, kdy se stal slavným spisovatelem. Oba – tedy otec i dcera – prý byli zklamaní, když se s „tatínkem“ odmítl sejít.

Syn dvacetileté Marie Kilianové, Bohumil František Kilian, přišel na svět 28. března 1914 v domě svých prarodičů – Kateřiny a Tomáše Kilianových – v Balbínově ulici číslo 47 v Židenicích, periferní čtvrti Brna. Po narození syna odjela Marie do východočeského městečka Polná, kde se nechala zaměstnat jako pomocná účetní v místním pivovaru. Hlavním účetním tam byl její přítel, čtyřia-dvacetiletý syn brněnského prodejce limonád František Hrabal.

Právě on zařídil Marii práci v pivovaru. Editor Hrabalových sebraných spisů Václav Kadlec upozorňuje, že na spisovatelově křestním listu, datovaném 4. dubna 1914, se vyskytuje právě František Hrabal jako hochův kmotr. Není sice jisté, zda se jedná o Františka Hrabala, který se narodil v roce 1851 a „v té byl době brněnským obchodníkem s limonádami“, anebo o jeho stejnojmenného syna. Není ovšem pochyb, že František Hrabal junior Marii miloval a byl připraven se s ní oženit, přestože byla matkou nemanželského dítěte.

Určitou roli sehrála v Mariiných milostných patáliích bezpochyby její vášeň pro ochotnické divadlo, které se oddávala řadu let, dokonce i v době, kdy byla manželkou ředitele nymburského pivovaru.

Tomáš Mazal píše, že „opakem [Hrabalovy babičky Kateřiny] byla jeho maminka Marie, která už byla v dobrém smyslu měš-

ťankou. I když dovedla uvařit, nakrmit a podojit kozy, chovala prasata, ráda přitom chodila do divadelních zkoušek, vystupovala coby úspěšná herečka ve spolku Hálek, zvala do pivovaru (kde bydleli) své přátele, herce i herečky z Prahy, z Národního divadla, kteří v Nymburce pohostinně účinkovali. Byla bohémka, přátelé ji říkali „nymburská Andula Sedláčková.“

Anna (resp. Andula) Sedláčková byla vynikající divadelní herečka. V souboru příležitostných textů vydaném v osmdesátých letech Hrabal vzpomínal, že v Nymburce se „hrávalo divadlo nejen v Hátku, ale i v Dělnickém domě a v Domě Národním, dobré divadlo i v kočovském spolku Přemysl v Katolickém domě, divadlo pod Husovým sborem...“ Byly to zlaté doby divadla, ještě než se rozšířila televize. Autor vzpomínal, jak jeho matka dostala u příležitosti svého šestistého divadelního představení krásný prsten.

Matka pobízela k divadelnímu vystupování i svého syna. Snad tím chtěla vyjádřit své mateřské city a navázat s chlapcem bližší styk, ale neúspěšně: místo nepřítomných rodičů už v jeho srdci mezitím obsadili prarodiče, kteří se o něj starali první tři roky života.

Příbytek prarodičů v brněnských Židenicích, který se stal scénérií prvních Hrabalových vzpomínek, byl velice skromný: tvořily jej všehovšudy jediná místnost s tmavou kuchyní a zahrádka. Hošík většinou pobýval v místnosti ozářené sluncem po většinu dne. Z jejích oken se otevíral pohled na okolní pole, na stěnách visely pušky, dědečkův myslivecký klobouk a jeho lovecké trofeje – jelení paroží, kančí kly a vycpaní ptáci. V místnosti stály dvě postele a nad nimi visely kyvadlové hodiny, které, jak Hrabal vzpomínal, vydávaly tajuplné zvuky při každém sebemenším pohybu.

Prarodiče si na toto skrovné bydlení vydělali těžkou prací. „Když začínali na Balbínově ulici koncem minulého století bydlet,

začali tím, že babička měla budíka a děd půllitr na pivo. Oba byli zaměstnání v prádelně u firmy Heinrich Pisko, Bratislavská.“ Dědeček Tomáš se rád pěkně oblékal. Často hrával karty po hostincích a bujaře popíjel.

Vnuk si z dědečka vzal brzy příklad. Když mu byly čtyři roky, zahlédl na ulici smuteční průvod; následoval jej na hřbitov a odtamtud do hospody, kde potajmu upíjel účastníkům pohřební hostiny pálenku ze sklínek. Vzpomínal, že domů se vrátil opilý. Přestože sám pokládal svou náchylnost k alkoholu za dědičnou, nepřičítal její původ dědečkovi, nýbrž mnohem vzdálenějšímu předkovi – vojákovi napoleonské armády jménem Kilian. Podle rodinné tradice tohoto Francouze, zraněného v bitvě u Slavkova v roce 1805, „moravské holky [...] odtáhly a zkrátka léčily ho, a on než se vykurýroval, tak Napoleonova vojska byla dávno pryč a on zůstal na Moravě“.

Skutečnou hlavou rodiny byla, jak se zdá, Hrabalova babička. Když si krátce po svatbě povšimla, že Tomáš si „tajně vyzvedl ze společné kasy“ peníze, aby si pořídil první bicykl v okolí, „vyčinila mu“. V reakci na to „Tomáš jí dal poprvé facku. Kateřina mu jen řekla: ‚To bylo poprvé a naposled.‘“ Podle Tomáše Mazala „mírou Hrabalových věcí i obzorů v raném dětství byla jeho babička Kateřina z Brna-Židenic. Dovedla mnohé a nakonec se starala i o malého Bohumila. Byla to ‚tovární dělnice, která měla vlastní vinohrad, zahrádku, a hlavně... měla styl. Takový zvláštní styl krásných prostých lidí,‘ napsal o ní kdysi Hrabal.“

O to větším otřesem pro malého hochu muselo být, když měl babičku opustit. Došlo totiž k tomu, že 7. února 1916, tři dni po svých dvaadvacátých narozeninách, se Marie Kilianová vdala za účetního pivovaru v Polné Františka Hrabala. On následně 26. prosince přijal Bohumila za vlastního (třebaže úředně obdržel

příjmení Hrabal až v roce 1920). Bohumil začal bydlet u matky a nevlastního otce.

Vzpomínal na to následovně: „Pak se mi stalo, když mi byly ty čtyři roky, že mne odvezli do Polné, tam do pivovaru, kam nikdy nechodilo slunce, bydlel jsem s mým novým tatínkem a mojí maminkou, která mi byla cizí.“

Vytržený z péče svých prarodičů si hoch na novém místě zvykal jen s obtížemi. Výmluvným příkladem je jeho první vzpomínka z Polné – cinkot roztlučené pивní lahve, o kterou si poranil ruku. Jak ve své črtě o autorovi napsal komentátor jeho díla Radko Pytlík, „Hrabal sám mluví o pocitu viny a zvláštního outsiderství, který ho provázal v dětství i v dospívání. Jako chlapec byl plachý a přecitlivělý, cítil se osamělý i v poměrně zámožném rodinném prostředí. (Matka ho měla za svobodna a k nevlastnímu otci citově nepřilnul.) Pociť, že je tvorem nežádoucím, vzrostl po narození mladšího bratra.“ Tímto bratrem byl Břetislav, který přišel na svět v říjnu 1917.

Hrabalův poměr k adoptivnímu otci, jehož ve svých knihách označoval jako Francina, se postupem času urovnal. Mnohem složitější vztahy jej pojily k Marii. „Hrabalovi často připadala jako jeho starší sestra nebo spíše kamarádka,“ psal Tomáš Mazal. „Často na ni žárlil, protože se k němu nechovala jako ke svému synovi, nerozuměl jí [...] Bylo mu pak nepříjemné její chvilkové dodatečné láskyplné mateřské mazlení a matka si s ním nevěděla rady.“ Matka zkrátka příliš nedovedla najít cestu ke svému synovi a „pořád byla neuchopitelná“.

Naopak otec už tam, v Polné, „byl utrápený, často stál bezradný v kuchyni a maminka jej objímala. Tak stáli dlouho nehnutě, jako sochy,“ vzpomínal Hrabal o půl století později. Hospodyňka Mařa

se věnovala malému Slávkovi. A co s Bohumilem? „Bohumil utíkal z domova...“ psal Pytlík. „Vzpomínám na sebe jako na sirotka, jako na dítě, které v Polné jako by patřilo všem,“ dodával Hrabal. Všem, jen ne vlastním rodičům.

Mohlo to celé skončit tragicky: chlapec, který se chtěl před novými kamarády předvést, se dvakrát málem utopil, jednou ve studni a podruhé v potoce. „Když jsem se topil, až do bezvědomí jsem vypil víc glgů z potůčku, který vytéká z Pekla, rybníku za Polnou, když mne bezvědomého odnesli a pan doktor Michálek, ten, který ohledal podříznutou Anežku Hružovou, když pan doktor ze mne vylil zbytečné ggy vody a uložil v pivovare do postele, dlouho jsem asi spal, nebo byl v bezvědomí, probudil jsem se a měl jsem pocit, že jsem v nebi... na peřině jsem viděl svoje ručičky a pak až do nohou postele na peřině ležely svaté obrázky, desítky barevných obrázků z modlitebních knížek, děti mi je přinášely, protože Polnou se rozkřiklo, že jsem se utopil... a tak kdo mne znal, přinesl mi svatý obrázek do rakve... i teď si vzpomínám, že jsem byl tenkrát ve světlém nebi, v barvě medu jsem byl, v medovém tunelu, jak je jeden z bodů těch, kteří přežili svoji smrt...“ vzpomínal o mnoho let později Hrabal v jednom ze svých posledních textů.

Matka, vyděšená těmito nehodami, se pokoušela – svým vlastním způsobem – vytvořit si se synem těsnější vazbu: když mu byly čtyři roky, zahrál si společně s ní v představení *Vojnarka* od Aloise Jiráka v ochotnickém divadle v Polné. Hrabal se však neprojevil jako herecky zázračné dítě; další pokus prosadit se na divadelních prknech – a splnit tak matčina očekávání – podnikne až v Nymburce, kde se v létě roku 1919 František Hrabal stal správcem tamějšího pivovaru.

Pivovarnická tradice v Nymburce sahá až do středověku; už v roce 1327 potvrdil král Jan Lucemburský jeho obyvatelům výsadu práva várečného. Na sklonku 19. století přestal dostačovat starý pivovar v centru města, a tak byl v roce 1895 vystavěn areál nový. A právě tam se ve služebním bytě usadila rodina nového správce.

„Nymburk první poloviny dvacátého století se mnoho nelišil od své podoby v minulých staletích,“ napsal současný městský kronikář Jan Řehounek. „Staré město obkroužené dvojitým pásem hradebních příkopů, se svými malými domky v uličkách Svatojiřské, Eliščině, Soudní, Dlouhé, a na Malých Valech, Jízdecké a Hradební se zbytky polorozbořených cihlových hradebních zdí, na Kozím plácku – pod několika v roce 1909 zrekonstruovanými hradebními baštami –, a Kostelním náměstím, kde se kolem mohutného chrámu baráčky mačkaly jeden na druhý v nevelkém oválku, s obchodní třídou Palackého, rušnou Boleslavskou ulicí a s patrovými měšťanskými domy s podloubím na náměstí si stále drželo svůj starobylý ráz. Život jeho obyvatel plynul pomalu jako voda v širokém Labi, teprve ve třiatdvacátém roce spoutaném vysokými břehy po regulaci. To stále ještě v mnohých ohledech středověké město oddělovaly od moderního světa, reprezentovaného na předměstích dráhou, železničními dílnami a velikým cukrovarem, hradební příkopy. Spojnicí města se Zálabím, kde se právě v první polovině dvacátého století začalo čile stavět a jemuž vévodil pivovar, byl betonový most postavený v roce 1912.“

Právě po tomto mostě vedl 1. září 1920 dědeček Tomáš malého Hrabala do městské Masarykovy obecné školy v Nymburce („ustro-

žil si mne a do klopy mi dal velikou kytici, jako rekrutovi“). Hošík touto cestou chodil po následujících pět let prakticky denně.

„Cesta byla dlouhá, skoro půl hodiny vedla podle pivovarské zdi, pak poli k řece a prvním stavením na Zálabí. Pak přes most a pak úzkou ulicí na náměstí. Každý den ráno v půl osmé v té Mostecké ulici hrál ariston z hostince U Havrdů. Pak jsem šel podlouhým kolem obchodu u Nováků, pak kolem řeznictví, krupařství pana Pollaka, jehož zsinálý obličej byl v přítmí nad stolem, a jeho bílé ruce. Pak papírnictví a knihkupectví pana Fukse, který od prvního setkání se mnou vypadal pořád jako president Masaryk. A potom Kopecký, cukrář, a pak Konělapský, hodinář a optik, v přítmí jeho krámu zářila čočka, osvětlené obroučky na oku pana Konělapského, a u školy ještě bylo papírnictví a knihařství, kde kupovali skoro všichni žáci svoje potřeby.“

Hrabalovi se ve škole příliš nelíbilo („vzpomínám, že jsem ve škole trpěl“). Také Nymburk samotný se jeho milovaným „městečkem, kde se zastavil čas“ stává až po letech. Tou dobou se mu ve srovnání s ním jevila jako ráj i Polná: „A tak, zatímco v Polné jsem vyšel zadní chodbou z pivovaru rovnou před školu, skrz bránu nahoru jsem uličkou byl hned na polenském náměstí, v Nymburce jsem bydlil daleko, daleko za městem, v polích a u řeky, tam v Polné jsem se pohyboval docela uvolněně, jako dítě, které patří všem, všemi jsem byl laskán, osločován, tady v Nymburce jsem byl sám, byl jsem syn účetního, ale už jsem byl z panské rodiny, kamarádil jsem s Vendou, ale to byl syn domovníka. Nedovedl jsem se sžít s městem Nymburkem, v polích a na Zálabí to ještě šlo, ale jak se úžily uličky města, tak jsem se víc a víc úžil já, měl jsem dojem, že se na mne ze všech oken uliček někdo dívá, a zatímco v Polné jsem všem kynul a všechna okna zdravil, tady

jsem měl dojem, že budu z okna zastřelen. Oddychl jsem si zase až cestou do pivovaru.“

Poté, co v červnu 1925 vychodil obecnou školu v Nymburce, pokračoval Bohumil ve svém vzdělávání pod babiččíným dozorem na Českém státním gymnáziu v Brně. Podle Václava Kadlece „otec Francin se chtěl problémového dítěte zbavit a Bohumil rád odešel k babičce“. Ta ovšem po smrti dědečka Tomáše v červnu 1925 nedokázala neposlušného jedenáctiletého chlapce zkrotit. Školní rok strávil hraním kopané a karet s novými kamarády ze Šimic, jak se v brněnském hantecu říkalo Židenicím. Jejich „tatové a mamy byli Němci, ale kteří ovládali také češtinu [...] tito lidé, tito Němci, skončili někde u Stalingradu, nebo po válce na té cestě do Vídně.“

V červnu 1926 se na Hrabalově školním vysvědčení objevilo hned šest nedostatečných. Celkové hodnocení: „Žák není způsobilý, aby postoupil do vyšší třídy.“ Na zadní stranu vysvědčení ředitel gymnázia Vališ připsal: „Žák ohlásil, že ústav opouští, i není, proč by na jiném ústavě přijati býti nemohl.“

„Je zajímavé, že od tohoto vysvědčení existuje duplikát,“ napsal Tomáš Mazal, „kolkem a na zadní straně přípisem ‚Tento duplikát byl vydán na žádost otce žákovy. Originál se ztratil. Taxa 30 Kč zaplacená.‘“

„To původní vysvědčení jsem raději doma utajil, schoval, jako by se ztratilo,“ vysvětloval Hrabal. „No a tak si Francin vyžádal nové.“

Otec svého syna přehlásil na Státní reálné gymnázium v Nymburce. „Tatínek mi říkal – máš propadat v Brně, nebo v Nymburce? Tak to raději doma u nás v Nymburce.“ A to se také stalo.

V roce 1930 opakuje kvartu gymnázia, třebaže tentokrát „pouze“ se třemi nedostatečnými, „a tak proti své vůli,“ jak píše Ma-

zal, „si prodloužil mládí o dva roky.“ Hrabal samotný své školní neúspěchy vysvětloval následovně: „Já jsem se nemohl podívat na jakoukoliv učebnici, dostával jsem z ní psotníček [...] Totiž – moje kniha byla všechno to venku.“

*

Hrabal sní o kariéře fotbalisty. V roce 1929 jej jako juniora přijali do sportovního klubu Polaban. „Myslím, že od dětství do jinošství jsem byl fenomenem na fotbal [...] avšak když jsem se poprvé ocitl na hřišti ve studentské jedenáctce, když poprvé jsem hrál za dorost Polabanu Nymburk, všechna míčová kouzla, která jsem ovládal, se zablokovala, pohled diváků mi svazoval nohy, bylo to to samé, jako když jsem z pivovaru a Zálabí vešel do města, tu chvíli jsem měl dojem, že se na mne dívají stovky očí, ten pohled zvenčí mne ochromil. A tak jsem byl k nepoznání, šílel jsem tím poznáním, styděl jsem se jako slečna, nevěděl jsem, co s rukama, nohama, veliké růmence ve tváři mi bránily se uvolnit. Ale přesto jsem hrál.“

Během jednoho ze zápasů venku, když nastoupil na hřiště jako záložník, si zlomil pravou ruku v lokti – „ale už nikdy ruka nebyla ta moje ruka, když jsem si zapínal knoflíček u košile, uvažoval kravatu, musel jsem hlavou jít ruce naproti. Ten můj kloub, to jsou srostlé kousky kosti, zrovna tak jako moje klíční kost je srostlá tak, kost přes kost, takže mám sevřené rameno a celou levou partii klíční kosti a rameno viditelně o pět centimetrů užší než pravou.“

Hrabal si při nehodě na motocyklu s otcem a bratrem zlomil klíční kost (ostatním se nic nestalo). Francin Hrabal byl bez